

Soortbeschermingsplan

Kraanvogels in Limburg

Eindrapportage 2013-2015

Colofon

© 2015 ARK Natuurontwikkeling

Tekst en samenstelling: Alex Schotman

Fotoverantwoording: Bob Luijks, Twan Teunissen, Wolfgang Mewes, Alex Schotman, Frans Swinkels, Hugh Jansman, Ellen Luijks, Carsten Linde, Karsten Reiniers.

Wijze van citeren: Schotman, A.G.M., 2015. Kraanvogels in Limburg, ARK Natuurontwikkeling, Nijmegen.

provincie limburg
gesubsidieerd door de Provincie Limburg

Niets uit dit rapport mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van scanning, internet, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en de auteur van dit rapport noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

De auteur is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van de auteur. De opdrachtgever vrijwaart de auteur voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Inhoud

Samenvatting	5
Inleiding	7
Resultaten	9
Systeemniveau	11
Literatuur	13
Partners	15

Samenvatting

Er is een grote kans op vestiging van de kraanvogel als broedvogel in Limburg, want het gaat goed met deze soort in Europa. ARK heeft de afgelopen drie jaar gewerkt aan het benutten van die kans door gebiedsinrichting, samenwerking met terreineigenaren en communicatie over mogelijke maatregelen en hindernissen. Deze drie jaren zijn een kort onderdeel van een proces van natuur-

herstel dat al decennia aan de gang is en doorloopt in de toekomst. De vestiging van de kraanvogel als broedvogel wordt binnen vijf jaar verwacht. Voor een succesvolle vestiging en snelle opbouw van een populatie zijn meteen bij vestiging rustgebieden op maat nodig. Dit vraagt om aandacht van de beheerders, betrokkenheid van de bevolking en beleidsmatige steun van de overheid.

Inleiding

De kraanvogel hoort bij Limburg. Lang geleden kwam de soort hier voor als broedvogel. Limburg ligt aan de rand van de trekroute van Europese kraanvogels. De hoofdmacht vliegt vanuit broedgebieden in het noordoosten, via het midden van Duitsland over de Eifel naar Frankrijk en Spanje. In november is bij oostenwind de kans groot om indrukwekkende groepen trompetterende vogels over te zien vliegen. Ook landen ze in Limburg om oogstresten van onder andere mais, graan en aardappels te eten, om te rusten en om te slapen. Dat laatste doen ze in ondiepe plassen in grote rustige natuurgebieden zoals de Peel. Soms overnachten ze echter ook midden in open landbouwgebied.

Het aantal kraanvogels dat over West-Europa trekt is gegroeid tot 300.000 exemplaren. Dankzij deze groei worden ze in de herfst en tijdens de terugtocht in het voorjaar steeds meer gezien in Nederland. Het broedgebied is de afgelopen tientallen jaren ook flink uitgebreid. In Nederland zijn de provincies Friesland, Drenthe, Overijssel en Gelderland inmiddels bezet door de eerste broedende kraanvogels. In Limburg zijn er kansen voor een levensvatbare populatie. Door zo veel mogelijk gebieden geschikt te maken voor een zo groot mogelijk aantal broedparen wordt de kans verhoogd op een snelle en succesvolle vestiging van deze prachtige tot de verbeelding sprekende vogel.

Doelstelling

Centraal in het soortbeschermingsplan staat het doel om de kans op vestiging te vergroten.

ARK heeft dit proces aangejaagd door de volgende hoofdactiviteiten:

- In gebieden die ARK zelf beheert zo veel mogelijk werken aan ontwikkeling van goed leefgebied.
- Samenwerken met, stimuleren en helpen van

andere terreineigenaren bij het ontwikkelen van de kansrijke plekken.

- Een bijdrage leveren aan ontwikkeling en uitvoering van plannen voor de lange termijn in de kerngebieden.

Als we de uitbreidingssnelheid in westelijke richting extrapoleren, dan is de verwachting dat zich binnen 5 jaar kraanvogels vestigen in Limburg. Een conclusie van de eerste inventarisatie in 2012 is dat er in een groot aantal gebieden nu al mogelijkheden zijn voor vestiging van de kraanvogel en dat er op termijn potenties zijn voor een populatie van tenminste 20 tot 30 broedparen.

Wat kraanvogels nodig hebben:

- Om te broeden, gebieden met tenminste tot in de zomer kniediep water van liefst 1 hectare of meer. De vogels broeden in herstellende hoogvenen, broekbossen, en voor vossen en zwijnen ontoegankelijke verlandingsvegetaties in moerassen en vochtige heidegebieden.
- Voor het opgroeien van de kuikens, gebieden met 50 tot 150 hectare prooirijke natuur of landbouw-

gronden zoals extensief grasland en/of kleinschalige gevarieerde akkers.

- Een omgeving zonder mensen, de verstoringsafstand is 300 tot 500 meter.

De kansrijke kerngebieden zijn het Kempen~broek (waar ARK Natuurontwikkeling, Natuurmonumenten en Stichting het Limburgs Landschap het beheer voeren) en Grootte Peel, Cranendonck, Deurnsche Peel en Mariapeel (waar Staatsbosbeheer verantwoordelijk is).

Elzenbroekbos **Bob Luijks**

Gezin in prooirijke vegetatie **Twan Teunissen**

Nest in kniediep water in broekbos **Wolfgang Mewes**

Resultaten

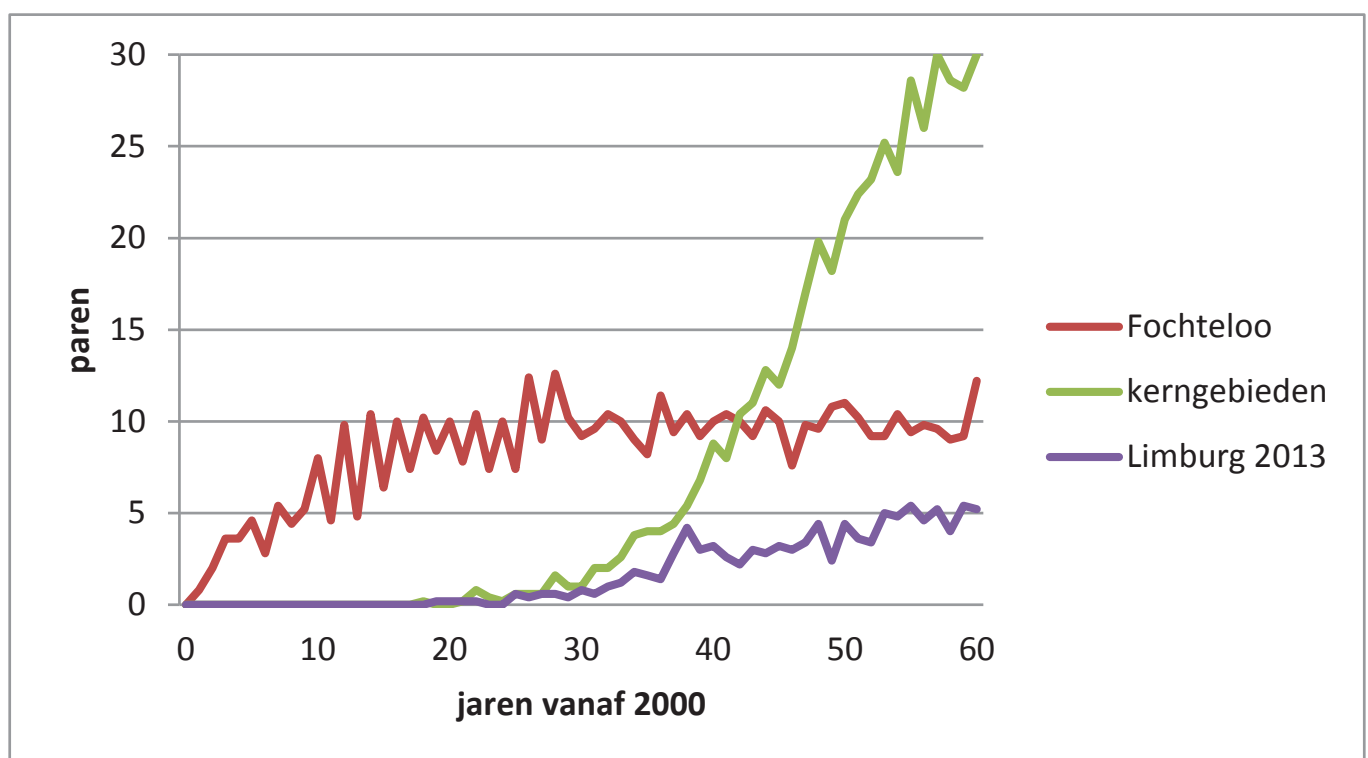
De verwachting dat de kraanvogel broedvogel wordt in Limburg is in de eerste plaats gebaseerd op toename van de aantallen en uitbreiding van het broedgebied in Duitsland. De populatie is daar toegenomen van 500 in 1970 tot bijna 10.000 paren nu.

Duitsland ligt aan de westkant van het verspreidingsgebied van kraanvogels. De soort broedt van West-Europa tot in het oosten van Siberië. De kraanvogels uit Scandinavië en de Baltische Staten trekken voor het grootste deel over Duitsland en overwinteren onder andere in Spanje. Dat zijn, inclusief Europees Rusland, tenminste 74.000 tot 110.000 paren. Met deze populatie gaat het dus goed.

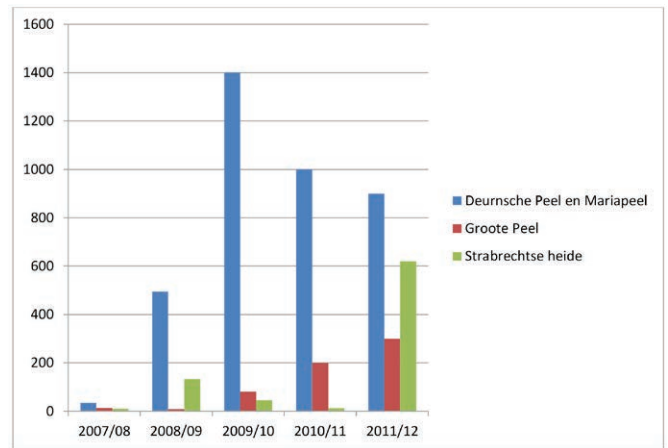
de populatie en ‘verhuizingen’, bij vogels heet dat dispersie. Om de snelheid van verdere uitbreiding in te schatten zijn eigenschappen van de kraanvogel en van het landschap in een computermodel gestopt, inclusief ligging en omvang van mogelijke leefgebieden. De uitkomsten van het model kunnen niet beschouwd worden als nauwkeurige voorspelling, maar laten wel zien of het aannemelijk is dat de soort bij verdere toename Limburg bezet.

De grens van het broedareaal schuift per jaar 8 kilometer op naar het westen dankzij een groei-

Mogelijke populatieontwikkeling in het Fochteloërveen, Limburg zoals het in 2013 was en in de kerngebieden bij uitvoering van het soortbeschermingsplan.

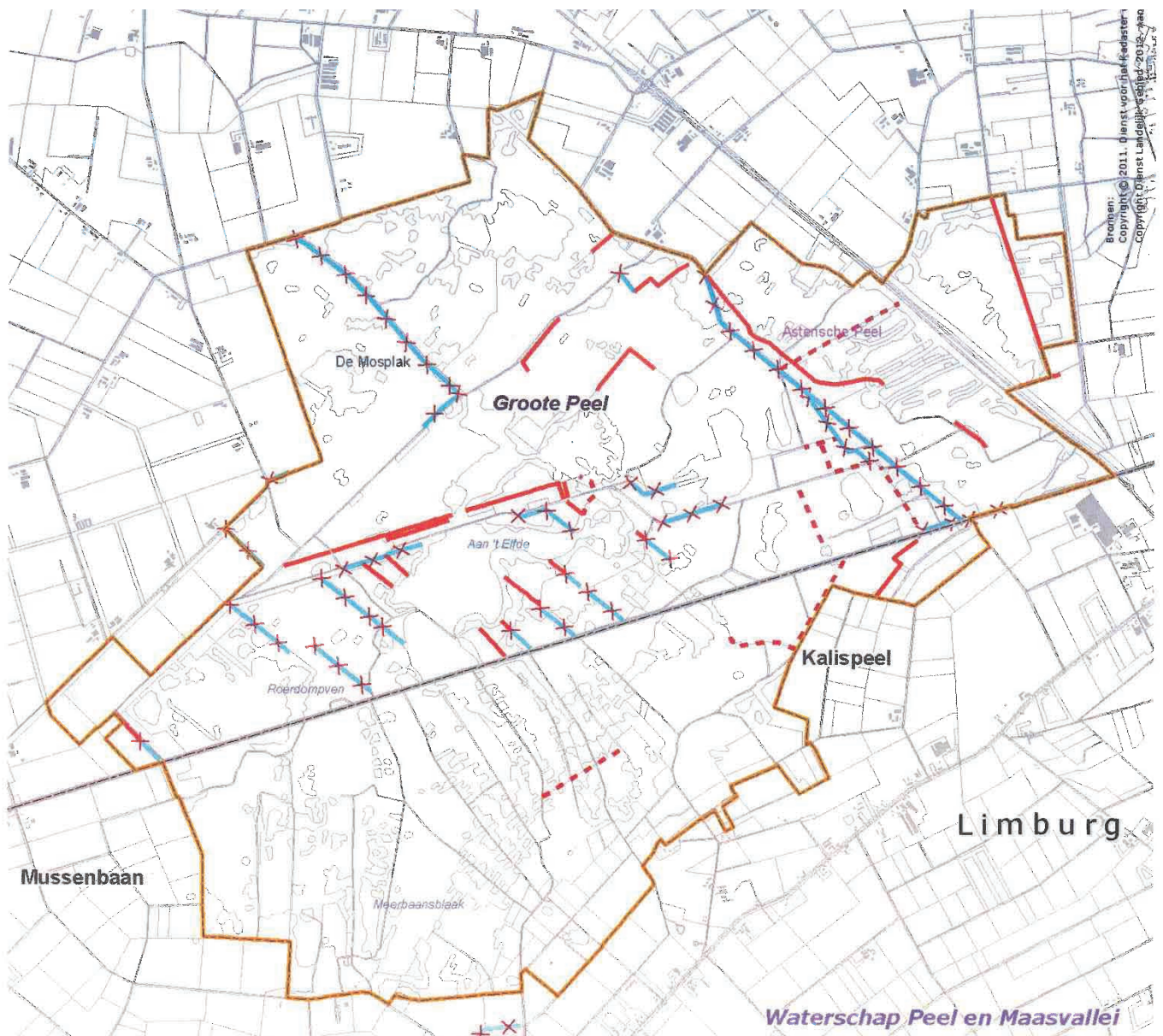

Als wordt aangenomen dat er plaats is voor 5 tot 8 paren in Limburg en 10 paren in het Fochteloerveen (waar nu 9 paren zitten na groei vanaf de eerste vestiging omstreeks het jaar 2000), dan laat het model zien dat Limburg door de ligging ongeveer 10 tot 15 jaar achterloopt. De opbouwfase tot verzadiging zou nog eens 15 tot 20 jaren duren: dus tot 2035. Nemen we aan dat er niet voor minder dan 10, maar voor enkele tientallen paren leefgebied is, ongeacht of dit verspreid is of geconcentreerd, dan groeit de populatie sneller en zijn op kortere termijn meer paren te verwachten. Dit is dan het gevolg van een grotere aantrekkingskracht. De conclusie die we uit het model trekken is dat het best meteen op ontwikkeling van een zo groot mogelijk aantal plekken gemikt kan worden. Maar ook dat je geduld moet hebben.

Maximum aantal kraanvogels in 2007-2012. Bron: Herman Feenstra, gegevens Sovon

Kaart herinrichting Nationaal Park de Grote Peel

Actuele aanwezigheid

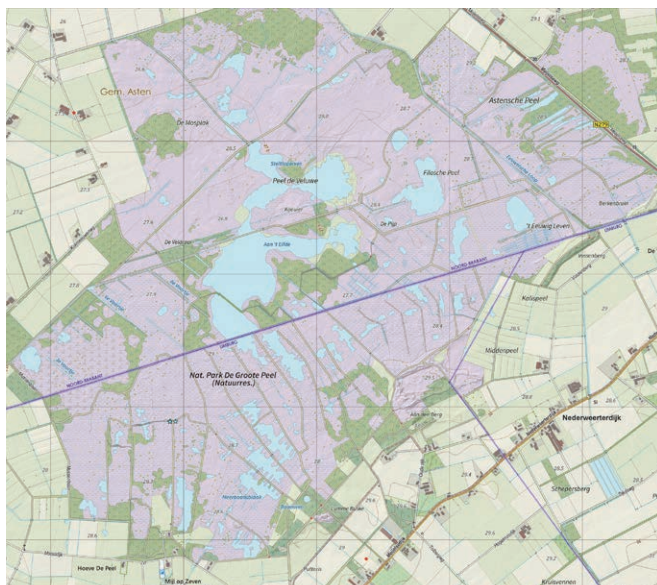
De afgelopen jaren kwamen kraanvogels in alle kerngebieden aan de grond, zowel in het voor- als najaar. In de Groote Peel strijken tijdens de trek honderden vogels neer. Omdat er veel bezoekers komen wordt een deel van het gebied afgesloten om de rust op slaapplaatsen te verzekeren. Elders in de Peelvenen weten de kraanvogels echter ook rustige plaatsen te vinden om te overnachten. Overal in het landbouwgebied is een overvloed aan voedsel te vinden en de kraanvogels zijn daar dan ook minder schuw dan in het broedseizoen. Hoewel in het broedseizoen zowel in de Deurnse Peel als in het Kempen~Broek enige tijd paren verbleven is er nog geen echte vestiging.

Bouwstenen broedhabitat

De bouwstenen van het broedgebied bestaan uit een geschikte nestlocatie, veilig en voedselrijk opgroei gebied voor de kuikens en rust. Sinds de start van dit project is er op veel plekken kniediep water bijgekomen, de oppervlakte extensief gebruikt land met veel voedsel voor kraanvogelkuikens is toegenomen én grote stukken van de kerngebieden zijn rustig en ondoordringbaar.

Het gaat echter om de combinatie van al deze elementen op korte afstand van elkaar. De mate van geschiktheid is in de praktijk lastig te beoordelen.

Kaart dicht net wandelpaden Groote Peel.

De kraanvogel zal vast wel een aantal plekken vinden waar al met succes gebroed kan worden, maar voor de ontwikkeling van een flinke populatie zal nog veel aandacht en beheer nodig zijn om meer en betere plekken te realiseren. Dat zal ook gebeuren want veel projecten zijn nog in uitvoering.

Tenslotte is juridische bescherming gewenst. Door de kraanvogel officieel ook als broedvogel doelsoort te maken van Natura 2000-gebieden kunnen de terreinbeheerders makkelijker ingrijpende maatregelen voor elkaar krijgen.

Kansen en hindernissen

Zoals beschreven zijn er volop kansen, maar hindernissen zijn er ook. In heel veel Nederlandse natuurgebieden wordt ingezet op vernatting. Vernatting is het weer omhoog brengen van het grondwater niveau. Door ontginning, ontwatering en waterwinning is het grondwaterpeil in Nederland gemiddeld met een meter gedaald. Een daling van de grondwaterstand werkt door over grote afstand. Ook in gebieden die eigenlijk niet ontwaterd moeten worden, zoals in natuurgebieden. Natte natuurgebieden zoals de Peelvenen hebben grote bufferzones nodig met hoge waterpeilen. In de Peelvenen is de afgelopen decennia al veel bereikt, maar de klus is nog niet geklaard. Zo zijn er in de Peelvenen plekken met kniediep water in het voorjaar, maar

Pad langs natuurontwikkeling Koningshoeven dat ongewenst open is voor recreatie. **Alex Schotman**

deze houden het water niet lang genoeg vast. Dat verkleint de kans op succesvol broeden door kraanvogels. In Landinrichting en LIFE-projecten wordt gewerkt aan verbetering van deze situatie, maar de doorlooptijd hiervan is langer dan van dit soortbeschermingsplan.

Een tweede belangrijke hindernis is de relatief fijnmazige ontsluiting voor recreatie van de beoogde kraanvogelkerngebieden. ARK is de laatste om te zeggen dat mensen niet in natuurgebieden mogen. ARK vindt beleefbaarheid van natuurgebieden juist essentieel. Feit is echter dat kraanvogels schuw zijn en dat één recreant die te dicht bij het nest of een paar met kuikens komt verstoring of indirect predatie en sterfte kan veroorzaken. ARK zal daarom waar nodig maatwerk leveren zodra zich ergens kraanvogels vestigen. ARK en andere natuurbeheerders moeten in samenwerking met lokale natuurwerkgroepen de vinger aan de pols houden en bij vestiging alert zijn op bedreigingen van het broedsucces.

In open gebied is de verstoringafstand 500 meter, deze is kleiner naar mate de afscherming beter is. Wordt het broed- of foerageergebied afgeschermd door een scherm, aarden wal of brede strook dichte begroeiing, dan is de verstoringafstand veel minder groot. Bij de gedetailleerde inrichting van een

Mooi open berkenbroekbos. Frans Swinkels

gebied moet de beoogde functie leidraad zijn bij het afsluiten, omleggen of afschermen van wegen en wandelpaden. Voor de Deurnse Peel en de Mariapeel zijn primaire rustgebieden voorgesteld door Herman Feenstra, die de kraanvogels van het Fochteloërveen uitgebreid heeft bestudeerd. Staatsbosbeheer kan deze voorstellen niet op korte termijn overnemen vanwege belangentegenstellingen. Ook de versturende militaire helikopters die over de Peel vliegen zijn niet gemakkelijk te weren. Daarvoor moet de ontheffing voor meerdere gebieden tegelijk worden herzien.

Herstellend hoogveen groeit bij onvoldoende vernatting snel dicht met bos. Nu leven kraanvogels graag in broekbossen, maar deze mogen niet dicht en ondoordringbaar zijn en er moet veel voedsel te

Dominante adelaarsvarens in de peel. Bob Luijks

vinden zijn. In de dichte opslagbossen van berk en wilg is dat lang niet altijd het geval. Het is echter niet altijd gewenst het veen daarom open te kappen. Door verdere ontwikkeling van het bos kan een voor kraanvogels aantrekkelijk bos ontstaan dat bij vernatting vanzelf weer open wordt. Kappen kan ten koste gaan van een effectieve afscherming van meer geschikte delen van het veen en veilige dekking. Het is dus raadzaam terughoudend te zijn

Lisdoddevegetatie met kraanvogelnest. Wolfgang Mewes

met kappen en daar alleen voor te kiezen wanneer dat voor meerdere doelen gewenst is. Ook moet de oorzaak van de verbossing zijn weggenomen anders moet de ingreep iedere tien jaar worden herhaald.

Ook in de uitgestrekte stabiele vegetaties van adelaarsvarens in de Deurnse Peel hebben de kraanvogels niets te zoeken. Hierbij gaat het om locaties met niet vergraven, sterk verdroogd veen. Momenteel zijn methodes in ontwikkeling om ook dit soort uitgangssituaties te herstellen. Hierbij wordt de top laag losgesneden en gaat deze, bij voldoende water, drijven. Voor deze oplossing zijn kades nodig. Voor de kraanvogel zou dat alleen maar winst zijn.

Paludicultuur is landgebruik waarbij producten worden geoogst in zeer natte gebieden. Rietteelt kan als zodanig worden aangemerkt, maar er zijn meer mogelijkheden. In Duitsland wordt op kleine schaal lisdodde geoogst om te dienen als biolo-

gische isolatiemateriaal. Verschillende helofyten zijn hiervoor geschikt. Er kan ook gedacht worden aan biomassawinning van wilgen. Voor agrarische gronden, in de bufferzone van natte natuurgebieden, die zodanig vernat moeten worden dat gangbare landbouw niet meer mogelijk is, kan paludicultuur een alternatief zijn. Deze gronden kunnen zo hun economische functie behouden. Paludicultuur staat, afgezien van rietteelt, nog in de kinderschoenen. Of dit voor behoud van biodiversiteit meerwaarde heeft moet van geval tot geval bekeken worden. Broedgevallen van kraanvogels zijn denkbaar in riet- en lisdoddevegetaties als daar veilige nestlocaties aanwezig zijn.

Het rijtje kansen en hindernissen eindigt met barrières voor kraanvogelgezinnen. Op verschillende plaatsen liggen kanalen, fietspaden of wegen, of er staan schapenrasters. Voor volwassen kraanvogels zijn dit geen hindernissen. Maar voor jonge kraanvogels kunnen dit harde grenzen zijn die broedgebieden scheiden van veilige opgroeigebieden. In de kerngebieden zijn her en der barrières vast gesteld. Het is aan de beheerders daarvoor een oplossing te bedenken. Lukt dit niet, wat het geval zal zijn omdat afsluiten of omleggen van wegen vaak niet mogelijk is, dan gaat dit ten koste van de uiteindelijke populatieomvang en vitaliteit van de kraanvogelpopulatie.

Workshops

In de periode 2013-2015 zijn drie workshops gehouden waaraan alle belangrijke beheerders heb-

Workshop Hugh Jansman

ben deelgenomen. De workshops waren gewijd aan: bouwstenen voor kraanvogelleefgebied (2013); hydrologie (2014) en foerageermogelijkheden voor kraanvogelgezinnen in extensief agrarische gebied (2015). Voor alle workshops zijn externe deskundigen uitgenodigd. De communicatie in de workshops en georganiseerd per gebied heeft goed doorgewerkt en bijgedragen aan de planvorming en uitvoering van inrichtingsplannen waarbij expliciet rekening is gehouden met de kraanvogel. Belangrijke gebieden in het werkgebied (inclusief het Brabantse deel van de Peelvenen) zijn:

1. Stramprooierbroek / Mariahof

De beste broedgelegenheid in dit Belgische gebied vormen de vijvers omgeven met riet. Ook delen van het broekbos zijn nat genoeg, maar verdere vernatting om veiliger te broeden is een zaak van lange adem, omdat deze afhankelijk is van grootschalige kostbare ingrepen met complexe gevolgen. Het is in ieder geval een prima foerageergebied, net als de vele kleinschalige landbouwgronden en de rustige extensief begraasde percelen in de randzone.

2. Kettingdijk / Smeetshof

Ook in dit gebied ligt de beste broedplek bij een plas in België. Bij natuurontwikkeling langs de Kettingdijk bleek het helaas niet mogelijk voldoende kniediep water te ontwikkelen. Samen met de begraasde gronden en de natte bossen vormt het wel een uitgestrekt foerageergebied met voldoende rustige plekken. De werkzaamheden in het aansluitende Wijfelterbroek zijn nog niet afgerond maar hebben al wel een plas op de grens van broekbos en open gebied opgeleverd door omlegging van een waterloop.

3. Loozerheide / Ringselven

Na herinrichting van de Loozerheide is uit voormalige landbouwgrond en uit populierenplantages een prachtig gebied ontstaan met broedgelegenheid voor de kraanvogel dat aansluit op het omliggende heideland. Er is volop foerageergebied

Van onder naar boven:
De Abeek op de grens met het Stramprooierbroek. **Bob Luijks**
De heringerichte Kettingdijk. **Ellen Luijks**
Nieuw ven op de Loozerheide. **Bob Luijks**

dankzij extensieve begrazing. Er zijn ook kansen voor kraanvogel in het Ringselven en de Kruispeel. De beheerders werken hier aan het oplossen van de laatste knelpunten.

4. Grote Peel

De uitvoering van een LIFE-project gaat belangrijke knelpunten in de Grote Peel oplossen. Een van de belangrijkste onderdelen is het omleggen van de Eeuwselse Loop. Nu al zijn er volop plassen en foerageermogelijkheden, maar dat worden er dan nog veel meer. De Grote Peel heeft ook een belangrijke recreatieve functie. De strategie van Staatsbosbeheer is om de recreatieve ontsluiting naar behoefte aan te passen bij vestiging van kraanvogels. Want waar een nest gebouwd wordt, is moeilijk te voorspellen en kan voor verrassingen zorgen.

5. Mariapeel / Deurnese Peel / Griendtsveen / Grauwveen

Dit is het gebied met verreweg de grootste kans op vestiging. In het gebied liggen grote en kleine, beschutte en niet beschutte plassen. Recent zijn twee gebiedsdelen, Koningshoeven en Grauwveen, opnieuw ingericht en vernat. Er zijn verhogingen gemaakt die bij het stijgen van het waterpeil eilandjes zullen opleveren. Deze eilandjes zijn geschikt voor kraanvogels om op te broeden. In het kader van een LIFE-project volgt nog meer vernatting en wordt landbouwgrond uit productie genomen. In het veen zelf zijn volop foerageermogelijkheden evenals in de oostelijk randzone die met agrarisch natuurbeheer verder wordt verbeterd. De kleine particuliere natuurbeheerder Stichting Veen b.v. is hiermee zeer actief. Wat betreft de recreatieve ontsluiting geldt dezelfde strategie als in de Grote Peel.

Van onder naar boven:
Nationaal Park de Grote Peel **Ellen Luijks**
Mariapeel. **Bob Luijks**

Systeemniveau

De kraanvogel spreekt over de hele wereld tot de verbeelding. In veel culturen is het een symbool voor voorspoed of wijsheid. Zelfs arme gemeenschappen hebben soms grote offers over voor deze in hun ogen heilige vogel. Het is dan ook niet vreemd haar als vlaggenschip voor natte natuur te kiezen. De komst van broedende kraanvogels kan de kroon op het werk van natuurorganisaties worden.

Kraanvogel als vlaggenschip

Dat de soort zich als eerste in het Fochteloërveen vestigde is geen toeval. Al tientallen jaren werkt Natuurmonumenten daar aan de ontwikkeling van een robuust natuurgebied. Landbouw maakt er plaats voor natuur en er worden volop vernattingmaatregelen uitgevoerd. De kraanvogel is niet de enige soort die daar tot bloei komt. Vele andere soorten zoals paapje, grauwe klauwier, heikikker en veenhooibeestje profiteren van 'het met rust laten' van dit gebied. Met 'rust laten' wil niet zeggen dat er niets gedaan wordt. Het weer op gang brengen van natuurlijke processen vraagt hier juist om ingrepen zoals het instellen van de juiste waterhuishouding, recreatiezonering en goede begrazing. Daarna moet je echter zo veel mogelijk aan de natuur overlaten en geduld hebben.

In Limburgse natuurgebieden, waar men ook niet stil gezeten heeft, kan de kraanvogel, met in zijn kielzog ook talloze andere soorten, terugkeren.

Cultuurvolger

Enerzijds zijn kraanvogels broedvogels van ontoegankelijke broekbossen en veenmoerassen. Hier leiden ze enige maanden lang een verborgen bestaan. Anderzijds zijn het ook een cultuurvolgers.

Ze overwinteren in het half-natuurlijke landschap met kurkeiken in het Spaanse Extremadura.

Ook in het moderne voedselrijke West-Europese cultuurlandschap voelt de kraanvogel zich thuis. Met het toenemen van de aantallen in Duitsland is de kraanvogel steeds meer in vrij kleine moerasjes midden in het landbouwgebied gaan broeden. De soort vestigt zich steeds dichterbij stedelijk gebied en zou op termijn, net als veel andere soorten die in het verleden mensen meden, nog minder schuw kunnen worden. Als dat gebeurt, kan de soort zich in een groter aantal gebieden vestigen.

Wanneer extensief landbouwgebied grenst aan broedgebied kiezen paren met kuikens er vaak voor juist naar dat landbouwgebied te gaan en niet in het natuurgebied te blijven omdat in het natuurgebied vaak minder te eten is. Hoewel Drenthe veel dunner bevolkt is en het landschap grootschaliger dan in Limburg zijn er dus ook perspectieven voor de kraanvogel als broedvogel in Limburg. Zeker als ook in het agrarisch gebied stimulerende maatregelen worden genomen. Het collectief voor agrarisch natuurbeheer en 'Natuurrijk Limburg' zetten zich ten Oosten van de Mariapeel in voor randenbeheer dat de voedselbeschikbaarheid in het

broedseizoen voor kraanvogels en akkervogels gaat verbeteren.

Conclusies en aanbevelingen

De kraanvogel komt naar Limburg als broedvogel, want het gaat goed met deze soort in Europa en in Limburg zijn geschikte gebieden aanwezig. Hoe groot de populatie wordt zal voor een belangrijk deel afhangen van hoe goed de gekozen broedlocatie worden beschermd.

Meer en betere broedgebieden verhogen de kans op vestiging en een snelle opbouw van een vitale populatie. Echter, het is ook een kwestie van geduld. Populatieopbouw heeft tijd nodig. De uitbreiding in Nederland vanuit het Noordoosten is gevorderd tot Gelderland.

Er is nog volop natuurontwikkeling aan de gang in en aan de rand van de Peelvenen die nog kan worden bijgestuurd ten gunste van de kraanvogel.

Ontwikkeling van kraanvogelleefgebied duurt lang

door trage besluitvormings- en ontwikkelingsprocessen waarin veel tegenstrijdige belangen spelen. De positie van de kraanvogel als broedvogel kan hierin worden versterkt door een juridische status als doelsoort van de Natura 2000-gebieden. Nu is de status van het natuurgebied beperkt tot de slaapplaatsfunctie.

De belangrijkste kans is de aanwezigheid van grote robuuste natuurgebieden waar veel te beleven is! Deze zijn er al, maar ze kunnen nog heel wat verbeterd worden. Waar landbouwgrond niet kan worden opgeofferd voor puur natuur zijn er kansen door gebruik te maken van paludicultuur en agrarisch natuurbeheer, of met een modern woord: 'natuur inclusieve landbouw'.

Advies aan terreinbeheerders

Blijf volharden in het nastreven van robuuste zelfstandig functionerende en complete natuur. Leg je niet te snel neer bij een niet geweldig compromis. Voor kraanvogels betekent dat: durf te kiezen voor voldoende rust, voedsel en water.

Kraanvogelouder met twee jongen. Carsten Linde

Kraanvogel in begrazingsgebied bij Koniks. Karsten Reiniers

Stel in overleg met lokale natuurwerkgroepen en de bewoners van het gebied rustgebieden in voor de kraanvogel om een vestiging meteen tot een succes te maken.

Advies aan de overheid

Broedende kraanvogels zijn nog geen doelstelling in de natuurbeheerplannen van de Natura 2000-gebieden. Concrete kwantitatieve doelen voor de kraanvogel als broedvogel van natura 2000-gebieden zullen helpen het beleid te focussen en beheerders om goed uitlegbare keuzes te maken.

Maak, tenminste in het broedseizoen, een eind aan militaire helikoptervluchten boven de Peel.

Advies aan de Limburgse bevolking

Er liggen mooie kansen om de inspanningen voor behoud van broek- en veengebieden te bekronen

met de vestiging van de kraanvogel. Er kan daarbij nog van alles misgaan. Neem de uitdaging aan en organiseer dat er op tijd beschermingsmaatregelen worden genomen als de kraanvogel zich eenmaal vestigt. Help mee om de inrichting van de belangrijke natuurgebieden te volmaken. En zorg dat je van al dat moois blijft genieten.

Literatuur

Aggenbach, C.J.S. (2011) Herstelexperiment voor elzenbroek door bevoeiing met oppervlaktewater in 't Lankheet. Evaluatie monitoring 2005-2009. Bosschap, bedrijfsschap voor bos en natuur. Rapport Directie Kennis en Innovatie nr. 2001/OBN148-BE, Den Haag.

Adviescommissie LIFE+ Mariapeel. (2014) Advies Tijdelijke Adviescommissie LIFE+ Mariapeel.

Akker, Peter van den & Gerrit Schepers. (2014) Territoriale Kraanvogels in de Engbertsdijksvenen in de broedseizoenen 2011-2014. Vogels in Overijssel.

Akker, Peter van den & Herman Stevens. (2011) Territoriumhoudende Kraanvogels in de Engbertsdijksvenen in 2011. Vogels in Overijssel.

Bell, j. & J.W. van 't Hullenaar. (2011) Herstelplan Kettingdijk. Definitief rapport. Ecohydrologisch Adviesbureau Bell Hullenaar. Zwolle.

Bell, j. & J.W. van 't Hullenaar. (2013) Ecohydrologische systeemanalyse grensoverschrijdend natuurgebied Wijfelterbroek-Kettingdijk-Smeetshof. Definitief rapport. Ecohydrologisch Adviesbureau Bell Hullenaar. Zwolle.

Blankers, P. (1993) De verheven Peel Beheers- en ontwikkelingsvisie voor het gebied van de Deurnese Peel/ Mariapeel en omgeving. Werkgroep Behoud De Peel. Meijel.

Dienst Landelijk Gebied. (2007) Actieplan bedreigde soorten Reconstructiegebied Noord- en Midden-Limburg. Gebiedenrapport Horst a/d Maas Sevenum. In opdracht van de provincie Limburg. DLG, Roermond.

Dienst Landelijk Gebied. (2012) Peelbeleving in de Peelvenen. Visie op Recreatie en Toerisme anno 2012. DLG, Roermond.

Dienst Landelijk Gebied. (2012) Peelvenen-Mariapeel Inrichtingsplan. DLG, Roermond.

Dienst Landelijk Gebied. (2012) Peelvenen Inrichtingsvisie Groote Peel, deel 1 en 2. DLG, Roermond.

Dienst Landelijk Gebied. (2010) Deurnsche Peel, Mariapeel en Groote Peel. Conceptbeheerplan Natura 2000. DLG, Tilburg.

Engen, H.C. van & J.H.J. Joosten. (1994) Wild en woest en ledig Gebiedsvisie Natuur, Bos en Landschap 'De Peelvenen'. Rapport 323 DLO Staring Centrum, Ecoplan B.V. Wageningen.

Jansen, A.J.M. (2015) Het Stramprooier Broek Bevindingen van een veldbezoek. Unie van Bosgroepen. Ede.

Linden, van der, S.J.P., P.C.J. Puts., R. Loeb, M.C. Scherpenisse-Gutter, & P. Verbeek. (2014) Uitvoeringsplan Loozerheide, Ntuurontwikkeling Kempen~Broek, in opdracht van ARK Natuurontwikkeling. Omniverde BV. Echt.

Nowald, G., A. Weber, E. Weinhardt. (2012) Journal der Arbeitsgemeinschaft Kranichschuts Deutzland – Das Kranichjahr 2011/12. AG Kranichschutz Deutschland. Kranich-Informationszentrum. Gross Mohrdorf.

Nowald, Günther (2003) Bedingungen für den Fortpflanzungserfolg: Zur öko-Ethologie des Graukranichs *Grus grus*. Dissertation, Universität Osnabrück.

Provincie Limburg. (2014) Ontwerp Provinciaal Natuurbeheerplan 2016.

Rosenbrand, Kees & Peter van den Akker. (2014) Balsende Kraanvogels in 2014 in 3 veengebieden in Oost-Twente! *Ficedula* 43: 28-30.

Partners

Het soortbeschermingsplan kraanvogel kwam tot stand met behulp van vele partners.

provincie limburg
gesubsidieerd door de Provincie Limburg

Provincie Noord-Brabant

Rentmeesterskantoor van Soest bv

Europees Landbouwfonds voor
Plattelandsontwikkeling; Europa
investeert in zijn platteland

In het Drielandenpark en in het GrensPark Kempen~Broek werkt ARK sinds 2011 aan gebiedsontwikkeling in het kader van het provinciaal meerjarenprogramma platte-landsontwikkeling van de provincie Limburg (PMJP). Onderdeel hiervan is een tiental soortbeschermingsprojecten. In één van die projecten stond de kraanvogel centraal. In dit boekje presenteren wij trots de resultaten die wij samen met vele, onmisbare partners hebben gerealiseerd. De soorten zijn het boegbeeld voor landschappelijke ontwikkelingen in Kempen~Broek en Drielandenpark, die mede door ARK zijn ingezet.